

8.

1978, 23. května – Sdělení VONS č. 8 o procesu v Moskvě s Jurijem Orlovem a v Tbilisi se Zviadem Gamsachurdiou a Merabem Kostavou a odsouzení těchto sovětských disidentů k vysokým trestům vězení a vyhnanství a o připojení se VONS k solidárním akcím na podporu těchto sovětských obránců lidských práv a dále na podporu Alexandra Ginzburga, Anatolije Ščaranského a dalších sovětských občanů, kterým hrozil obdobný osud.¹

Téměř půldruhého roku jsme se znepokojením sledovali zprávy o uvězněném členu moskevské skupiny sledující, zda jsou v SSSR uplatňovány zásady helsinského závěrečného aktu [sic]– Juriji Orlovi.² Nyní byl Jurij Orlov³ odsouzen k trestu sedmi let tábora přísného režimu a pěti let vyhnanství⁴, současně byli v Tbilisi odsouzeni k vysokým trestům odnětí svobody a vyhnanství Zviad Gamsachurdia⁵ a Merab Kostav⁶. Tito odsouzení sovětsští občané sledují stejné cíle jako Charta 77: dodržování občanských práv a demokratických svobod, které se státní orgány zavázaly respektovat. Moskevský proces probíhal v atmosféře a za okolností, které dobře známe z obdobných procesů v Československu. Každý takový proces znevažuje v mezinárodním měřítku úsilí o dodržování lidských práv a posiluje totalitní tendence. Inscenované procesy se nás proto bezprostředně dotýkají, ať již jsou zaměřeny proti obráncům lidských práv v Československu nebo kdekoli v zahraničí.

Rozsudky nad sovětskými přáteli tedy nutně vyvolaly naše krajní znepokojení. Připojujeme se proto k solidarizačním akcím sovětské i mezinárodní veřejnosti, jejichž cílem je dosáhnout propuštění odsouzených a zabránit podobným procesům s dalšími sovětskými obránci lidských práv, zejména s Alexandrem Ginzburgem⁷ a Anatolijem Ščaranským⁸, jemuž dokonce hrozí trest smrti.⁹

Informace o Chartě 77, r. 1, 1978, č. 7, s. 5–6.

POZNÁMKY

- ¹ K perzekuci sovětských disidentů a jejich podpoře v Československu viz dále otevřený dopis mluvčích Charty 77 Ladislava Hejdánka, Marty Kubišové a Jaroslava Šabaty a Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných matce Anatolije Ščaranského a manželce Alexandra Ginzburga obsahující projev solidarity, dokument č. 1129.
- ² Informaci o zatčení a další perzekuci členů tzv. helsinské skupiny, sdružení obhájců lidských práv v Sovětském svazu, přinesl např. článek „Helsinské skupiny v tísni“ in: *Zpravodaj* 10, 1977, č. 9, s. 19–20.
- ³ Jurij Fjodorovič Orlov se narodil 13. 8. 1924. Je významným jaderným fyzikem a aktivistou vystupujícím na obranu lidských práv. V dobách Sovětského svazu se stal disidentem. Za svou činnost na obranu lidských práv musel v 60. letech nuceně odejít do Jerevanu. V roce 1973 napsal otevřený dopis generálnímu tajemníku ÚV KSSS Leonidu Iljiči Brežněvovi na obranu Andreje Sacharova. Ve stejném roce se připojil k sovětské sekci Amnesty International. Po svém návratu do Moskvy v roce 1976 společně se Sacharovem a dalšími založil Moskevskou helsinskou skupinu, která se snažila monitorovat dodržování Závěrečného aktu KBSE. V roce 1977 byl zatčen a internován na Sibiři. V roce 1986 byl zbaven sovětského občanství a deportován do USA výměnou za sovětského špiona. V témže roce se stal laureátem hlavní ceny Rothkovy kaple. Po svém vypovězení ze SSSR poskytl 14. 11. 1986 rozhovor deníku *Le Monde*, který byl v překladu otištěn v *Informacích o Chartě 77* (r. 9, 1986, č. 14, s. 16–18) spolu s informací zástupce agentury Palach Press, podle níž se Jurij Orlov „velmi zajímá o aktivitu Charty 77 a celého čs. hnutí za lidská práva“. Za své zásluhy o lidská práva dále Orlov obdržel v roce 1995 Nicholsonovu Medaili za humanitární služby a cenu Andreje Sacharova v roce 2006. Viz <http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Yuri+Feodorovich+Orlov&oldid=188313121> [28. 2. 2014]; DE BOER, S. P. – DRIESSEN, E. J. – VERHAAR, H. L. (eds.): *Biographical dictionary of dissidents in the Soviet Union, 1956–1975*, Amsterdam 1982, s. 405; CÍSAŘOVSKÁ, Blanka – PREČAN, Vilém (eds.): *CHARTA 77: Dokumenty 1977–1989*, sv. 2, Praha 2007, s. 818.
- ⁴ Jurij Orlov byl 18. 5. 1978 odsouzen za „antisovětskou propagandu a agitaci“. Viz http://de.wikipedia.org/wiki/Juri_Fjodorowitsch_Orlov [8. 12. 2009].
- ⁵ Zviad Gamsachurdia se narodil 31. 1. 1939. Vystudoval filologii a stal se překladatelem a literárním kritikem. Již v roce 1955 založil undergroundový spolek Gorgasliani s cílem upozorňovat na porušování lidských práv. V roce 1956 byl poprvé zatčen za účast na demonstraci. V roce 1958 byl za distribuci protikomunistické literatury poslán do psychiatrické léčebny. Stal se spoluzakladatelem Akční skupiny na obranu lidských práv a v roce

1974 prvním gruzínským členem Amnesty International a později členem Mezinárodního společenství pro lidská práva. Podílel se na vzniku pobočky Helsinského výboru v Gruzii a na vydávání samizdatu, kde spolupracoval s moskevskou redakcí časopisu Chronika tekoučích sobytij (Kronika současných událostí). Za svou disidentskou činnost, zejména v Helsinském výboru, byl v roce 1977 spolu s Merabem Kostavou zatčen a potrestán třemi lety nucených prací a třemi lety vyhnanství, které měl strávit v Dagestánu. Jejich odsouzení vyvolalo v zahraničí vlnu zájmu o oba odsouzené aktivisty, která vyvrcholila (sice neproměněnou) nominací na Nobelovu cenu míru v roce 1978. Na konci roku 1979 mu byla udělena milost, kterou měl údajně získat za přiznání viny a zřeknutí se obrany lidských práv. Podle jeho pozdějších vyjádření se jednalo o taktický ústupek režimu. Po svém propuštění se i nadále věnoval práci v disentu, který byl v Gruzii převážně spojen s bojem za národní identitu a ochranu kulturního dědictví; v době perestrojky rozšířenou o snahu za získání nezávislosti. Přerod v politický disent a politickou kariéru znamenal podíl na vzniku organizace Svatý Ilja Spravedlivý. Po brutálním potlačení dubnových demonstrací v roce 1989 a svobodných volbách v roce 1990 již nic nebránilo vzniku samostatné Gruzie, jejímž prvním prezidentem byl 26. 5. 1991 zvolen právě Gamsachurdia. Jeho politika zejména po provedení neúspěšného puče v SSSR, začala být autoritářská nejen vůči menšinám, ale také vůči opozici. Ozbrojená opozice na přelomu roku 1991 a 1992 vyvolala puč a svrhla Gamsachurdia, který musel hledat azyl v Arménii a posléze v Čečensku. V roce 1993 nová Ševarnadzeho vláda naplno rozpoutala konflikt s menšinovou Abchází, kde se ukrývali Gamsachurdiovi stoupenci. Vítězství Abcházie dalo Gamsachurdiovi šanci na znovu získání své pozice, ale pro zásah Ruska a okolních zemí ji nemohl využít. Zemřel za podivných okolností 31. 12. 1993 na následky průstřelu hlavy. Rehabilitován byl v roce 2004, http://en.wikipedia.org/wiki/Zviad_Gamsakhurdia [28. 2. 2014].

⁶ Správně Merab Kostava se narodil 26. 5. 1939 v Tbilisi. Jednalo se o básníka a hudebníka, stoupence gruzínské státnosti. Dlouhodobě spolupracoval se Zviadem Gamsachurdio. Společně s ním se podílel na působení undergroundového spolku Gorgasiani, v roce 1956 byl zatčen a v roce 1958 umístěn do psychiatrické léčebny. Po svém propuštění nastoupil na Státní konzervatoř v Tbilisi a až do roku 1977 učil na hudební škole. S Gamsachurdio vydávali samizdatové tituly Okhros sac'misi (Zlaté rouno) a Sakharthvelos moambe (Gruzínský posel), společně také v roce 1974 založili Akční skupinu na obranu lidských práv a v roce 1976 se podíleli na vzniku gruzínského Helsinského výboru. Společně byli také v roce 1977 odsouzeni, Kostava na deset let nucených prací a vyhnanství na Sibiři. Zde se nakazil tuberkulózou. Několikrát také držel protestní hladovku proti podmínkám v pracovních táborech. Kostavův jediný syn byl v průběhu jeho věznění nalezen oběšený. V roce 1987 byl propuštěn a opětovně se

zapojil do hnutí za lidská práva a nezávislost Gruzie. Vyjádřením těchto ambicí byla organizace Svätý Ilja Spravedlivý. Podílel se také na organizování demonstrací v dubnu 1989. Tehdy byl Kostava znovu uvězněn, ale po 45 dnech byl propuštěn. Vzniku nezávislé Gruzie se již nedožil, zemřel za podivných okolností při autonehodě 13. 10. 1989. Byla po něm pojmenována třída v Tbilisi a také Spolek Meraba Kostavy, který pravidelně monitoruje průběh voleb v Gruzii, viz http://cs.wikipedia.org/wiki/Merab_Kostava [28. 2. 2014].

⁷ Správně Alexandr Iljič Ginzburg se narodil 21. 11. 1936 v Moskvě. Tento ruský novinář a básník editoval od roku 1959 samizdatový sborník poezie Sintaksis. Zapojil se do hnutí za lidská práva, za což byl v letech 1960, 1967 a 1977 třikrát odsouzen k pobytu v pracovním táboře. V roce 1967 byl odsouzen za přípravu „Bílé knihy“, která popisovala proces s disidenty Julijem Danielem a Andrejem Siňavským. Krátce po jejím založení se Ginzburg připojil v roce 1972 k Moskevské helsinské skupině. Znovu byl zatčen v roce 1977 a 13. 7. 1978 odsouzen k osmi letům v pracovním táboře. V roce 1979 byl spolu s dalšími sovětskými politickými vězni vyměněn za dva sovětské špióny a vypovězen do USA. Alexandr Ginzburg zemřel 19. 7. 2002 v Paříži. GLAZOV, Jamie: *Alexander Ginzburg and the Resistance to Totalitarian Evil Then and Now*, 06. 08. 2002, <http://archive.frontpage-mag.com/Printable.aspx?ArtId=23361>, též diskusi nazvanou *Remembering the Dissident*, <http://frontpage-mag.com/2009/08/25/remembering-the-dissident/>, http://ru.wikipedia.org/wiki/Гинзбург,_Александр_Ильич [28. 2. 2014].

⁸ Anatolij Borisovič Ščaranskij (Natan Šaransky) se narodil 20. 1. 1948 v Doněcku v židovské rodině. Získal diplom z aplikované matematiky na Moskevském fyzikálně-technickém institutu. Byl jedním z iniciátorů vzniku Moskevské helsinské skupiny vedené Andrejem Sacharovem. Ve skupině působil jako její mluvčí. V roce 1973 požádal o vystěhovalecké vízum do Izraele, vystěhování mu ale nebylo sovětskou mocí povoleno. Za svou aktivitu na poli obrany lidských práv byl v březnu 1977 zatčen a v červenci 1978 odsouzen za špionáž ve prospěch USA ke třinácti letům nucených prací. Devět let strávil v sibiřském gulagu Perm 35. V souvislosti s případem Anatolije Ščaranského a také s případem Vladimíra Laštůvky a Aleše Macháčka, odsouzenými v září 1977 pro trestný čin podvracení republiky k nepodmíněným trestům odnětí svobody, se v pařížském sále Mutualité dne 1. 12. 1977 konala manifestace proti perzekuci stoupenců lidských práv v Československu a SSSR. Viz pozn. č. 1 ke sdělení Charty 77 o procesu s jejími signatáři Vladimírem Laštůvkou a Alešem Macháčkem ze 17. 10. 1977. CÍSAŘOVSKÁ – PREČAN (eds.): *CHARTA 77*, sv. 1, s. 65.

Díky neustálé aktivitě západních lidskoprávních skupin a své ženě Avital byl Anatolij Ščaranskij 11. 2. 1986 vyměněn ve skupině čtyř vězňů spolu s Jaroslavem Javorským za pět usvědčených agentů východních

tajných služeb, včetně československého vyzvědače Karla Köchera. K případu Jaroslava Javorského a výměně vězňů viz sdělení VONS č. 185, dokument č. 186, a článek Prokopa TOMKA: Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných a problematika tzv. vyzvědačů, in: Jaroslav Pažout (ed.): *Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. Politická perzekuce, opozice a nezávislé aktivity v Československu v letech 1978–1989*. Sborník grantového projektu č. 3, Praha 2009, s. 14. Jejich výměna se poté stala inspirací pro společnou výzvu Charty 77 a VONS k výměně vězňů odsouzených za vyzvědačství mezi Východem a Západem viz sdělení VONS č. 505, dokument č. 508.

Ščaranskij se usídlil v Izraeli, kde působil v hnutí sovětských židů Zionist Forum a jako redaktor The Jerusalem Report. V Izraeli se zapojil také do politiky a v roce 1995 založil stranu Yisrael Ba Aliyah, která uspěla také při izraelských parlamentních volbách. V letech 2003–2005 již v barvách strany Likud působil jako ministr pro záležitosti Jeruzaléma. Na svou funkci rezignoval na protest proti plánu premiéra Ariela Šarona vyklidit židovské osady v pásmu Gazy. Je často kritizován za neslučitelnost univerzálních lidských práv a nekompromisního sionismu. V roce 1986 obdržel v USA Kongresovou medaili a v roce 2006 prezidentskou Medaili svobody, viz http://en.wikipedia.org/wiki/Natan_Sharansky [28. 2. 2014].

- ⁹ Charta 77 ve svém otevřeném dopise z 18. 7. 1978 vyjádřila solidaritu matce Anatolije Ščaranského a manželce Alexandra Ginzburga. V dopise jsou zmíněni i další sovětsští disidenti, kteří byli v té době odsouzeni. CÍSAŘOVSKÁ – PREČAN (eds.): *CHARTA 77*, sv. 1, s. 158–159. Mluvčí Charty 77 Ladislav Hejdlánek, Marta Kubišová a Jaroslav Šabata oslovili sovětského velvyslance v Československu Vladimira Mackeviče otevřeným dopisem datovaným 22. 7. 1978, v němž žádali o zrušení rozsudků nad A. Ginzburgem, A. Ščaranským a V. Piatkusem (Pjatkusem) a o jejich propuštění na svobodu. Tamtéž, s. 159.